

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שנת המעשר ליבולים שונים

(י"ב ב') **תנן** התם (מעשרות א,ג): התלתן (מין תבלין) משתצמח (אחר שנת צמיחתו הוא מתעשר, ולא אחר שנת לקיטתו). התבואה (דגן ותירוש) והזיתים, משיביאו שלישי (מתעשרים אחר שנה שהגיעו בו לשליש בשולם, אם שניה אם שלישית).¹ (ומבאר) מאי משתצמח, משתצמח לזרעים (משיהיה זרעה ראוי לצמיחה אם נזרע²).

מנא הני מילי?³

(י"ג א') (ומסיק) **כדתניא**: רבי יונתן בן יוסף אומר: "ועשית את התבואה לשלש השנים"⁴ אל תקרי 'לשלש' אלא לשליש.

(י"ג ב') והא מיבעי ליה לגופיה! כתיב קרא אחרינא: "וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה יסון עד השנה התשיעית".

תנן התם (שביעית ב,ז): האורז, והדוחן, והפרגין (פרג), והשומשומין (מיני קטניות ה') שהשרישו לפני ראש השנה (ונלקטו לאחר ראש השנה), מתעשרין לשעבר (במעשרות שנה שעברה), ומותרין בשביעית (אם השרישו ערב שביעית לפני ראש השנה). ואם לאו, אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (בשנת לקיטתם. שהולכים בקטניות אחר השרשה).

אמר רבה: אמור רבנן אילן בתר חנטה, תבואה (דגן וענבים) וזיתים בתר שלישי. ירק בתר לקיטה.⁶ הני (אלו הקטניות, שהולכים בהם אחר השרשה) כמאן שוינהו רבנן?

הדר אמר רבה: מתוך שעשוין פרכין פרכין, אזלי רבנן בתר השרשה.⁷

א"ל אביי: ויצבור גורנו לתוכו,⁸ ונמצא תורם מן החדש שבו (בכרי) על החדש שבו, ומן היסון שבו!

1. ובזה הם שווים. אמנם בזה הם שונים, שבדגן ראש השנה הוא אחד בתשרי, ובפירות האילן, ט"ו בשבט.

2. פירוש רבנו חננאל. וכן פירש הרמב"ם.

3. **אתבואה ואזיתים קאי, דמעשר דידהו דאורייתא**, ומנלן דבתר שלישי אזלי. דאילו ירק דאזיל ביה רבנן בתר לקיטה, ואילן דאזיל בתר חנטה, מעשר דידהו מדרבנן, ולא מבעיא בהו מנלן. ולקמן (י"ד א') מפרש בהו טעמייהו: **ירק**, משום דגייזו ליה כל שעתא והדר צמח, **וגדל על מי גשמים של שנת לקיטתו**, אזיל ביה בתר לקיטה. **אילן**, גדל על מי שנה שחנט בה, שעל ידי שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין ובו נגמרין, ששרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד, וממנו גדל. רש"י.

4. ויקרא, פ' בהר, כה, כ: **וְצִיְתֵי אֶת בְּרֻכְתֵּי לֶכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂית אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים**.

5. זה לשון הרמב"ם (הל' כלאים א, ח) "הַזְרַעוֹנִין נְחַלְקִין לְשָׁלֹשׁ חֳלָקִים: ... וְהַשְּׁנִי מֵהֶן הוּא הַנְּקָרָא 'קְטָנִיּוֹת', וְהֵם כָּל זְרַעוֹן הַנְּאָכַל לְאֲדָם חוּץ מִן הַתְּבוּאָה, כְּגוֹן הַפּוֹל וְהָאֶפּוֹנִים וְהָעֲדָשִׁים וְהַדָּחַן וְהָאֲרִז וְהַשְּׁמִשְׁמִים וְהַפְּרָגִין וְהַסְּפִיר וְכִיּוֹצֵא בָהֶן."

6. הטעם שבירק הולכים אחר לקיטה, משום דבאילנות החנטה גורמת להן ליגדל. אבל ירק כל זמן שמוסיפין בו מים הוא גדל והולך, ואפילו ממים שאובים, ולכן עיקרו הלקיטה. וראה להלן בהרחבה.

7. מתוך שגורנם עשוי מעט מעט, שאין נלקטים כאחד, אלא היום לוקטים ומפרכים מעט, ולמחר מעט, ואם נלך אחר לקיטה נמצאו חדש וישן מעורבים יחד, אזלי רבנן בתר השרשה. שבשנה אחת משרשת כל השדה, שהרי בבת אחת זורעין אותן. ומעשר פירות האילן וקטניות וירק, מדרבנן הם, ויכולת ביד החכמים לקבוע זמן לפי דעתם לכל אחד ואחד. על פי רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מי לא **תניא** (שסומכים על בילה): רבי יוסי בן כיפר אמר משום רבי שמעון שזורי: פול המצרי (מין קטנית, ודרכן לזרוען לירק ולזרע. והזרוע לירק, מתעשר אחר לקיטה. והזרוע לאכול את זרעו, תורת קטניות עליו ומתעשר אחר השרשה) שזרעו לזרע (לאכול זירעוניו) מקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ראש השנה, אין תורמין ומעשרין מזה על זה, לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש. כיצד הוא עושה? צובר גורנו לתוכו,⁹ ונמצא תורם מן החדש שבו על החדש שבו, ומן הישן שבו על הישן שבו.

אמר ליה (רבה לאביי): רבי שמעון שזורי קאמרת? רבי שמעון שזורי סבר יש (לסמוך על) בילה, ורבנן סברי אין בילה.¹⁰

אמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי בן כיפר שאמר משום רבי שמעון שזורי (שיש בילה). מתקיף לה רבי זירא: ומי אמר שמואל הכי?! והאמר שמואל: לכל אין בילה חוץ מיין ושמן (שכן דבר לח נבלל יפה. אבל יבש, אין סומכים בו על בילה).

אשתמיטתיה (לרבי זירא) הא דאמר שמואל: הכל הולך אחר גמר פרי.¹¹

שיטות הראשונים

אילן בתר חנטה, תבואה וזיתים בתר שלישי: דעת הרמב"ם, שחנטה באילנות, הוא עונת המעשרות, דהיינו הבאת שלישי, ברוב האילנות.¹² וכן בתבואה וקטניות, הבאת שלישי הוא עונת המעשרות שלהן. ודעת ר"ש, רא"ש, ומאירי, שחנטה הוא בכל האילנות מיד שנופל הפרח בעודו בוסר.¹³ והשו"ע פסק כרמב"ם.¹⁴

הכל הולך אחר גמר פרי: הרמב"ם פסק כמסקנת שמואל, דהכל הולך אחר גמר פרי, ולא בתר השרשה. וכתב "האריז והדחן והפרגין והשמשמין - אף על פי שהשרישו קדם ראש השנה, אין הולכין בהן אלא אחר גמר הפרי, ומתעשרין להבא; וכן פול המצרי - אף על פי שמקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו לאחר ראש השנה, צובר גרנו לתוכו, ותורם ומעשר מן הכל כאחד; שהכל הולך אחר גמר הפרי." והקשה הרמב"ם, אם הכל הולך אחר גמר הפרי אמאי בעינן שיצבור גרנו לתוכו, דהא קי"ל דאין בילה אלא ליין ושמן.¹⁵

⁸ מה בכך אם ישן וחדש מעורבים, יצבור כל גורנו באמצעותו, שיהא הכל נבלל יחד יפה, ונמצא כשיתרום ויעשר יהא במעשר מן החדש וישן כמו שהוא בתערובת שבגורן. על פי רש"י.

⁹ יבלול אותו יפה לאחר שנתן מן הראשון בזוית זו, ומן השני בזוית זו, יחזור ויצברנו לאמצע הגורן, שיהא כולו כאחד. רש"י.

¹⁰ אין סומכין על כך, שיש לומר לא נבלל יפה, ורובו של מעשר מן החדש או רובו מן הישן. רש"י.

¹¹ ואף הקטניות לא הלכו בהן אחר השרשה. וכי אמר שמואל הלכה כרבי שמעון שזורי, לא מטעמיה דאמר. דאלו רבי שמעון שזורי טעמיה משום בילה, וטעמא דשמואל משום דכוליה חדש הוא, שגדל ונגמר אחר ראש השנה. רש"י.

¹² חוץ מתפוחים ואתרוגים שעונת המעשרות שלהן הוא מיד שנעשה עגול בעודו סמדר (רמב"ם הל' מעשר שני ב,ה).

¹³ והוא שאמרו אילן שחנטו פירותיו שהדבר מוכיח שעל הפרי עצמו הוא אומר כן. מאירי. והוסיף, דיש מפרשים בענין חנטה שהוא קודם שיצא הפרי כלל אלא שיצא מה שהוא כעין פרחים.

¹⁴ יו"ד שלא, קכה. מקורות: רמב"ם (הל' מעשר שני א,ב). ר"ש (שביעית ב,ז). רא"ש (הו"ד ב'דרך אמונה' ולא מצאתי מקורו). מאירי (ב' א', ד"ה באחד בשבט). וכן ר' רש"י על התורה (במדבר, פר' קורח, יז,כג), כדעתם.

¹⁵ מקורות: רמב"ם (הל' מעשר שני א,ח), ושם השגת הרמב"ם; הל' שמיטה ויובל ד,יא, והלכה יג).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ירק בתר לקיטה: דעת רמב"ם, ראב"ד, ורמב"ן, שאפילו נגמר לגמרי בשניה, כיון שלא נלקט עד שלישיית, דינו כשלישית.⁴⁶ ודעת תוספות ועוד ראשונים, שאם נגמרו לגמרי בשניה, ואין משביחין עוד אם יישארו בקרקע, הוי כנגמר פריין, ומתעשר כשנה שנגמרו, אע"פ שלא ליקטן עד שנה שאחריה. והשו"ע פסק כרמב"ם.⁴⁷

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות תרומות ומעשרות, סימן שלא)

קכה. באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות וירקות. ובט"ו בשבט, הוא ראש השנה למעשר האילנות. כיצד, תבואה וקטניות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שלישיית, אף על פי שנגמרו ונאספו בשלישית, מפרישין מהן מעשר שני. וכן פרות האילן שבאו לעונת המעשרות קדם ט"ו בשבט של שלישיית, אף על פי שנגמרו ונאספו אחר כך בסוף שנה שלישיית, מתעשרין לשעבר ומפרישין מהם מעשר שני. וכן אם באו לעונת המעשרות קדם ט"ו בשבט של רביעית, אף על פי שנגמרו ונאספו ברביעית, מפרישין מהם מעשר עני. ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט, מתעשרין להבא. כמו הירק, בשעת לקיטתו עשורו, כיצד, אם נלקט ביום ראש השנה של שלישיית, אף על פי שבאו לעונת המעשרות ונגמרו בשנה, מפרישין ממנו מעשר עני. ואם נלקט ברביעית, מעשר שני...

⁴⁶. אא"כ יבשו הן ועוקציהן בשניה, באופן שאין חיבורן חיבור, דאז הוי כנלקטו כבר.

⁴⁷. יו"ד שלא קכו. ע"פ 'דרך אמונה' (הל' מעשר שני א, ד, ס"ק לג). וכתב, ומכל מקום בכי האי גוונא, ראוי להתנות שיהיה מעשר שני אם צריך, או מעשר עני אם צריך. אבל לענין לתת לעניים, יש להקל מספק. מקורות: ר' 'דרך אמונה'.